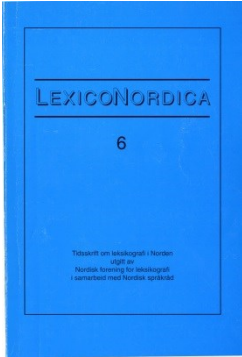

LexicoNordica

Forfatter:	Nina Martola [Småordböcker över slang och dialekter]	
Anmeldt værk:	Juhani Mäkelä. 1997. <i>stadin snadi slangi</i> . Porvoo/Helsinki/Juva: WSOY. Unto Eskelinen. 1997. <i>tavvoo savvoo</i> . Porvoo/Helsinki/Juva: WSOY. Kerttu Karhu. 1998. <i>eheroon taharoon</i> . Porvoo/Helsinki/Juva: WSOY. Oiva Arvola. 1999. <i>yhtä koska</i> . Porvoo/Helsinki/Juva: WSOY.	
Kilde:	LexicoNordica 6, 1999, s. 177-181	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Nina Martola

Småordböcker över slang och dialekter

Juhani Mäkelä: *stadin snadi slangi* Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY 1997. Unto Eskelinen: *tavvoo savvoo* Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY 1997. Kerttu Karhu: *eheroon taharoon* Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY 1998. Oiva Arvola: *yhtä koska* Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY 1999.

En nyhet inom finsk lexikografi är ett antal små ordböcker på drygt hundra sidor i formatet A6 som det finländska förlaget WSOY har publicerat över dels Helsingforsslang, dels några olika dialekter. Den här genren kunde klassas som populärlexikografi.

De två första i serien kom 1997; en ordbok över (finsk) Helsingforsslang och en ordbok över savolaxisk dialekt, som talas över ett stort område i de östra delarna av Finland. Den savolaxiska ordboken har senare hunnit komma ut i en andra och en tredje upplaga. Den tredje boken kom ut 1998 och tar upp de sydösterbottniska dialekterna, som talas i västra Finland, och den fjärde och hittills sista kom våren 1999 och behandlar den finska dialekt som talas i västra Lappland i Finland.

Slangordboken är biskopal och innehåller drygt 1.500 slanglemman och drygt tusen finska. Utöver själva ordboksartiklarna ingår ett förord där författaren Juhani Mäkelä, känd radiokåsör, kort redogör för urvalsprinciperna. Ordboken tar först och främst upp ord som hållit sig levande i Helsingforsslangen i flera decennier. I och med att slangen oupphörligt förändras är det ingen idé att ta med de allra nyaste orden, eftersom de kan visa sig vara dagsländor, konstaterar författaren. En del av orden som ingår har till och med införlivats med finskt talspråk vid det här laget, något som man kan konstatera när man bläddrar i ordboken, t.ex. *ruinata* 'tjata, tigga och be', *töpätä* 'göra bort sig, klåpa', *dödö* 'deodorant' och *limsa* 'läsk'.

Påfallande i artiklarna är de många hänvisningarna (anges med en pil ->) till synonyma uppslagsord. De skall kanske i första hand tolkas som just synonymangivelser och inte som regelrätta hänvisningar. I en slangordbok som folk säkert bläddrar i en hel del av allmänt intresse och inte bara för att slå upp ord har sådana synonymangivelser fog för sig. Så konsekvent genomförda är anvisningarna inte alltid. Vi kan se på t.ex. orden för 'vatten':

vadu vesi -> voda, vatu

vatu -> vadu

voda vesi -> huuperi, vadu, vatu

huuperi vesi -> voda.

Det andra man fäster sig vid är att väldigt olika betydelser bara ges i en rad åtskilda med komma. Detta är väl ett drag som slangordboken delar med en del fickordböcker. Ett exempel är **pumppu** porukka, sydän, yhtye ('gäng, hjärta, musikgrupp').

I slutet av boken finns ett ortnamnsregister som tar upp ca 120 slangbenämningar på olika platser i Helsingfors med finsk motsvarighet, samt ett antal illustrativa dialoger och korta berättelser på slang. De ord som används i dessa återfinns i regel också i artikeldelen, så att man kan slå upp dem och sålunda förstå texterna även om man inte är förtrogen med Helsingforsslang. Jag kontrollerade åtskilliga ord och det var bara fyra jag inte hittade; *pysti* 'staty', *kytätä* 'titta, vakta', *suttura* 'flicka' och *ulkkis* 'utlänning'. Av dessa hör de tre första till den kategori som återfinns också i finskt vardagsspråk och därför går att hitta i mer omfattande finska ordböcker, medan det fjärde är bildat enligt en vanlig finsk ordbildningsregel för talspråksord och kan förstås av den orsaken. I vilket fall som helst kunde de ha funnits med bland uppslagsorden.

Den savolaxiska ordboken innehåller förutom den egentliga artikeldelen ett förord och en kort översikt över de mest typiska dragen i dialekten. I förordet påpekas det att "det är just som ni påstår, det här är inte den savolaxiska som talas i era trakter", eller med andra ord att dialekten talas över ett vidsträckt område och uppvisar stora variationer och att den därför är svår att fånga i en liten ordbok. I denna ordbok är det språket i de savolaxiska kärnområdena kring städerna Kuopio och Idensalmi som beskrivs. Författaren, Unto Eskelinen, är känd som tolkare av savolaxiska och har redan tidigare gett ut en savolaxisk ordbok.

Språkdragsbeskrivningen innehåller tretton korta avsnitt. Framställningen är humoristisk, men författaren lyckas på fem och en halv sida fånga några av de mest väsentliga dragen hos savolaxiskan. Mellanrubrikerna är överlag termartade (bl.a. de finska orden för assimilation, gemination och muljering).

Antalet uppslagsord anges ingenstans men det rör sig uppskattningsvis kring 2.000. Riktningen är enbart savolaxiska-finska. Urvalet består i huvudsak av rent dialektala ord, alltså ord som inte har några motsvarigheter i finskt allmänspråk, men något enstaka ord som savolaxiskan delar med finskan och där det bara är ljuddräkten som skiljer

sig har också tagits med, t.ex. *kuahlata/kualata* (fi. *kahlata*) 'vada', *köntystee* (fi. *köntystää*) 'gå tungt/klumpigt och långsamt', *mieljppe* (fi. *mielipide*) 'åsikt', *männä* (fi. *mennä*) 'gå; fara' och *päntye* (fi. *pentue*) 'kull'. Däremot finns inte *tavvoo* med, (fi. *tavata*) 'stava; läsa mödosamt', som ingår i titeln på ordboken. Om ett ord i en betydelse är gemensamt med allmänfinskan tas detta i regel upp som homonym, t.ex. *1 lasku* 'räkning' och *1 sotata* 'kladda, kleta'.

En grupp för sig utgör ord för typiskt eller ursprungligen savolaxiska begrepp som blivit allmänt kända i Finland och vars benämningar införlivats i finskan. Å ena sidan kan orden inte anses vara bara savolaxiska, men å andra sidan är de så intimt förknippade med just Savolax, att det vore underligt med en savolaxisk ordbok utan dessa ord. Ett sådant ord är t.ex. *kalakukko* 'ett slags rågmjölslimpa som innehåller en fyllning av fisk och fläsk', som avser en rätt som huvudsakligen äts i Savolax. Ett annat är *muikku* 'siklöja'. Fisken används som matfisk över ganska stora delar av Finland, men kärnområdet är ändå Savolax.

Det man fäster sig vid är att en hel del fraser tas upp som egna lemman. Det är ett drag som återfinns i den sydösterbottniska ordboken och i någon mån också i den västlappländska (nedan) och något som tydligen håller på att göra insteg i finsk lexikografi. Det finns t.ex. hela 24 uttryck med *olla* 'vara', 9 med *ottoo* 'ta' och 16 med *tehnä* 'göra'. En annan något ovanlig princip är att vissa böjningsformer tas upp under ett huvuduppslagsord där ingen skulle komma på tanken att söka dem. Under lemmat *lähteöte* (2 pers. plur. imperativ; 'åk, res', finns också *käskeöte* 'befall', *männööte* 'gå; åk' *kulukeote* 'åk, far' och *tulukeote/tulukeete* 'kom'. Under *itkiin* (2 infinitiv instruktiv av verbet för 'gråta') finns *lähtiin* (~ 'åka, ge sig iväg') och *sotkiin* (~ 'stöka till, röra till'). Det tyder på att ett syfte med boken är att man skall bläddra i den och inte bara slå upp i den.

Ordboken om de sydösterbottniska dialekterna kom ut 1998 och innehåller nästan 2.300 uppslagsord. Den är också monskopal och innehåller liksom den föregående en kortfattad (fem sidor lång) dialektbeskrivning i form av åtta små lektioner (skriven av författarens son). Förordet är skrivet på dialekt. Författaren Kerttu Karhu har varit dialekt- och folkminnesinsamlare och har tidigare gett ut en dialektsamling.

I denna ordbok är det i första hand de många artiklarna med fler lemman avskilda med komma man lägger märke till när man börjar bläddra, t.ex. *hiihtää*, *suksitella* 'åka skidor' (hänvisning från *suksitella*), *jyvämies*, *säkkimies* "säckkarl" (som bytte säckar vid tröskning med tröskverk) (*säkkimies* finns som hänvisningslemma), *kaffee*, *kaffet*, *kaffi*

'kaffe' (inga hänvisningslemman, men å andra sidan skulle samtliga ord återfinnas i samma spalt), *kaati*, *esliina*, *essu* 'förkläde' (*esliina*, *essu* gemensamt hänvisningslemma), *kloonata*, *kollata*, *koluta* 'rota', (inga hänvisningslemman), *palamikot*, *patukat*, *piiskat* 'flätor' (de båda senare hänvisningslemman), *peräjulukkaa*, *peräkanaa*, *perätoukuria* 'efter varandra' (inga hänvisningslemman men alla nära varandra i alfabetet). Av dessa synonymer är ganska många normalord i finskt allmänspråk (*hihtää*, *palmikot*, *esiliina*) eller är vanliga åtminstone i ledigare stil (*essu*, *koluta*, *peräkanaa*). Eventuellt har författaren velat notera sådana synonymer, men å andra sidan förekommer också en hel del andra ord ur talspråklig eller till och med allmänspråklig finska som uppslagsord utan att dialektala synonymer anges, t.ex. *kitupiikki* 'snåljåp', *mukula* 'barn, unge', *paperiraha* 'sedel' och *piena* 'slå; list'. Också andelen uppslagsord som är dialektala bara på grund av ljudskillnader verkar vara större i denna bok jämfört med föregående, t.ex. *keriitä* (fi. *keritä*) 'hinna', *markinat* (fi. *markkinat*) 'marknad' och *varahaanen* (fi. *varhainen*) 'tidig'. Mest påtagligt skiljer sig denna ordbok dock från den föregående genom att andelen uppslagsord som hänför sig till äldre tiders agrarsamhälle är ganska stort. Den savolaxiska ordboken innehåller mest allmänna, "tidlösa" dialektord.

Det nyaste bidraget i serien, en ordbok över den finska dialekt som talas i västra Lappland, har utkommit detta år. Ordboken har 2.222 uppslagsord och därutöver ett förord på dialekten i fråga. Ordboken är skriven av den lappländske författaren Oiva Arvola. Jämfört med de övriga böckerna skulle jag säga att den innehåller mest ord som är gemensamma med allmän eller talspråklig finska eller som annars är gemensamma men som skiljer sig åt vad ljuddräkten beträffar.

Ordböckerna i serien är små till formatet (10,5 x 15 cm) och tunna (mellan 125 och 140 sidor). Titlarna är på källspråket. Slangordboks-titeln *Stadin snadi slangi*, ung. "Helsingfors lilla slang(ordbok)", fungerar på ordplanet, likaså den lappländska ordbokens titel *yhtäkoska* 'det gör detsamma när/var/hur/vad'. De två andra titlarna illustrerar snarast något typiskt drag inom ljudläran: *tavvoo savvoo*, (jfr normaliserad finska *tavaa savoa*, fritt översatt "lär dig el. läs savolaxiska") och *eheroon taharoon* (norm. *ehdoin tahdoin* 'med vett och vilja').

Också den stiliserade pärm bilden illustrerar något som är typiskt för dialektområdet i fråga; på slangordboken finns en bild av en traditionell, grön Helsingforsspårvagn, på den savolaxiska ordboken en "kalakukko" (se ovan), på den sydösterbottniska en typisk röd bondgård och på den lappländska en kåta.

I alla böckerna finns det ett tiotal uppslag med svartvita bilder från äldre tid, och varje bild har en kort, slagkraftig bildtext på slang respektive dialekt. Tyvärr framkommer det ingenstans när, var och av vem fotografierna är tagna. Omtexten och baksidestexten i alla fyra ordböckerna präglas av en viss humor.

Själva ordboksartiklarna är självfallet kortfattade på grund av det begränsade utrymmet men ändå i stort sett utarbetade enligt gängse lexikografisk praxis. Uppslagsorden är tryckta i fetstil, ekvivalenterna/förklaringarna i brödtext och exemplen, som är förhållandevis många, i kursiv. Trots att de fyra ordböckerna ser väldigt enhetliga ut vid första anblicken upptäcker man snabbt, såsom ovan framgått, att de nog skiljer sig från varandra vid närmare påseende.

Böckerna är i all sin anspråkslöshet ett trevligt inslag i den finska lexikografin och kan säkert bidra till att i någon mån öka intresset för vårt fack och för språk i allmänhet. Samtidigt är utgivningen å andra sidan säkert ett utslag av ett visst ökat intresse för språk och dialekter. Asterix har nyligen kommit ut på savolaxiska här i Finland och versioner på ett par andra dialekter är under arbete. Kalle Anka har kommit ut på sydösterbottnisk dialekt och skall komma på åbodialekt.